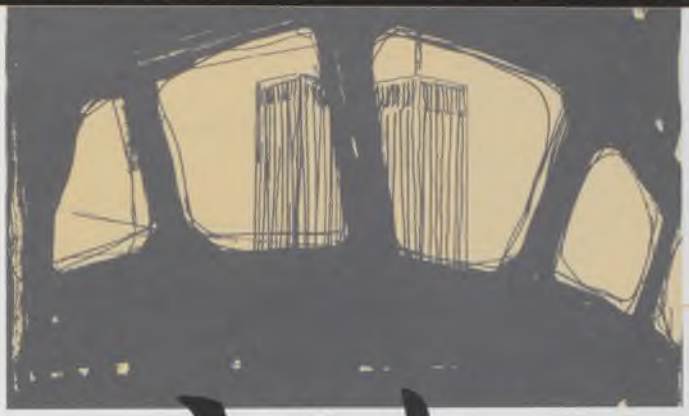

Willem Post

Was 11 september een keerpunt?

Natuurlijk leven we sinds 11 september niet in een andere wereld. In de Tweede Wereldoorlog, in de Koude Oorlog maar ook veel verder terug, gedurende de middeleeuwse pestepidemieën, waren grote groepen mensen al gewend te leven in een voortdurende staat van onzekerheid over het eigen voortbestaan. 'To be or not to be' is nu eenmaal van alle tijden. Historicus Maarten van Rossem waagde het op de eerste avond na 11 september al om zijn ernstige twijfel uit te spreken over de diverse horrorscenario's die vanaf die Zwarte Dinsdag opeens werkelijkheid zouden kunnen worden. Het was nog veel te vroeg om te spreken van een cesuur in de geschiedenis, zo sprak hij. Het leek alsof hij de verschrikkelijke ramp bagatelliseerde en het kwam hem nog net niet op een studioverbod te staan. Gelukkig maar. Van Rossem heeft nu eenmaal de prettige gewoonte overal zijn vraagtekens bij te plaatsen. Eigenlijk een doodgewone eigenschap waar iedere opinieleider over zou moeten beschikken.

Maar ik vind dat je niet altijd alles kunt relativeren. Los van het menselijke aspect, vind ik dat 'nine eleven' op meerdere terreinen een keerpunt was.

Willem Post is Amerika-deskundige en geschiedenisdocent.

Om '11 september' in het juiste historische perspectief te plaatsen, moeten we vooral kijken naar de eerste acht maanden ervoor.
President Bush was niet gekozen door de meerderheid van de Amerikaanse bevolking. Hij heeft dus eigenlijk een dun mandaat om te regeren. Aan de vooravond van zijn inauguratie in januari 2001 beloofde hij, na de meest bizarre verkiezingscampagne uit de Amerikaanse geschiedenis, een helingsproces waar hij leiding aan zou geven. Daar kwam de eerste maanden vrijwel niets van terecht. Op binnenlands terrein trokken vooral zijn plannen voor een extreme belastingverlaging die met name de allerrijkste één procent van de Amerikanen bevoordeelde, de aandacht. Op buitenlands terrein voerde de president, die vooral het Amerikaanse platteland vertegenwoordigde, een naar binnen gerichte, welhaast autistische politiek. Of het nu ging om het milieu, landmijnen of het Internationale Strafhof, steevast bevonden de Amerikanen zich bij de stemmingen in het gezelschap van landen als Libië, Irak en Iran.
Volgens 'hardliner' Condoleeza Rice was het onder Bush voorgoed afgelopen met de softe Clinton-romantiek. Onder Bush werd weer duidelijk vanuit eng nationaal perspectief machtspolitiek bedreven.

Een maand voor 11 september beschreef Bush in een interview met de conservatieve columniste Peggy Noonan zijn eerste ontmoeting met de vijftien Europese regeringsleiders. *'Ieder van hen bekritiseerde mij hevig. Ik heb keurig naar ze geluisterd. Op het*

New York – 'Ground Zero' half mei. Tegen eind juni zullen de opruimingswerkzaanheden voorbij zijn.

eind nam ik het woord. Ik vatte even samen wat zij zeiden. Ik bedankte hen, maar ik liet ze overduidelijk weten dat het Amerikaanse standpunt ten aanzien van Kyoto en andere hot-issues geen millimeter veranderd was. Ronald Reagan zou trots op me zijn geweest.'

Bush was al gauw een van de meest conservatieve presidenten in de moderne geschiedenis. Reagan verpakte zijn boodschappen tenminste nog in opwindende retoriek waarmee hij het grote publiek bedwelmde. Bij dit Bush-presidentschap was geen sprake van betovering, eerder ontnuchtering.
Wat een verschil met presidenten als Roosevelt, Kennedy en ook Reagan, die het zware ambt soeverein uitoefenden. Zij stegen boven het ambt uit.
Roosevelt woonde in het Witte Huis en was ook het Witte Huis. Waar Kennedy kwam, gebeurde iets. Hij inspireerde mensen. En Reagan, de grote trommelaar van het Amerikanisme, kon de mensen ontroeren en reikte dwars door de beeldbuis zijn eenvoudige visie persoonlijk aan in de huiskamer.

Maar Bush II? Hij verbleekte in Washington. Hij kwam er ook liever niet. Hij was te vaak onzichtbaar die eerste maanden. Teveel een lichtgewicht. Hij hield dat zenuwachtige lachje en het viel me op hoe klein hij van gestalte was. Zoiets zie je dan.

11 september

Toen kwam '11 september'. Plotseling was Bush 'on target', en uitte hij voortdurend oorlogsretoriek in de trant van het uitroken van de terroristen, desnoods tot in de eeuwigheid.
Tot op zekere hoogte begrijp ik dat wel. Een aanval op het kapitalistische, militair-strategische, culturele en ook politieke hart van Amerika is een daad van grote historische betekenis. De president fungeert nu eenmaal als bliksemafleider van de wraakgevoelens die de terreuraanvallen logischerwijze opriepen.
Maar is er ook daadwerkelijk iets fundamenteels veranderd na Zwarte Dinsdag? Na die datum vertonen de Verenigde Staten weliswaar de voor de hand liggende reflexen van een gekwetste supermacht, maar het grondpatroon van de Amerikaanse buitenlandse politiek is hetzelfde gebleven. Vooralsnog is de coalitie tegen het terrorisme een gelegenheidscoalitie en verkondigt de regering-Bush ten aanzien van internationale vraagstukken nog steeds dezelfde unilaterale standpunten. Op dezelfde dag dat de Verenigde Staten bezig waren steun te verwerven voor die eigen coalitie, boycotten de Verenigde Staten als enige industriële natie in het Marokkaanse Marakesh alle opbouwende vervolgvoorstellen in het kader van het Kyoto-milieuverdrag.

De grootste verandering onder Bush vond vooral plaats in de Verenigde Staten zelf, waar onmiddellijk draconische maatregelen werden genomen om het land om te toveren in een streng bewaakt fort. Deze nieuwe veiligheidswetgeving werd in recordtijd, zonder het gebruikelijke vooroverleg tussen Democraten en Republikeinen, door het Congres gejaagd. Het was voor politici 'not done' om kritische

Amerikaanse pers loopt vooruit op invasie Irak

In de VS speculeren gezaghebbende kranten over het moment van een militaire afrekening met Saddam Hussein. Is het Washington ernst?

vragen te stellen. De gemilitariseerde veiligheidsdiensten voeren inmiddels een schimmenspel op waarbij het Congres, dus de burgers, volkomen buitenspel staan.

Nog nooit in de Amerikaanse geschiedenis heeft de overheid zoveel invloed gehad op de burger als nu. De FBI moest voorheen bij een huiszoeking uitdrukkelijk omschrijven op welk territorium het onderzoek plaats had. Dit is exact geregeld in het vierde amendement van de grondwet. Maar voortaan is die fysieke omgeving in onze communicatie-maatschappij niet meer afgebakend. Dat betekent bijvoorbeeld concreet dat collega's van een verdachte onbeperkt kunnen worden gecheckt op hun e-mail berichten. De 'inbrekers met badges' van de FBI hoeven bij een huiszoeking de verdachte niet in te lichten. Dit moet pas in een periode van negentig dagen achteraf gebeuren en bovendien kan de overheid de rechter 'om goede redenen' keer op keer uitstel vragen. Wat hier onder 'goed' verstaan wordt, wordt niet toegelicht. Welke rechter zal in een klimaat van angst en onzekerheid dit verzoek durven te weigeren?
Er is een clausule in de wet opgenomen op basis waarvan het Congres over vier jaar nog eens bekijkt of de wetgeving te ver is gegaan, maar de geheime huiszoekingen vallen hier uitdrukkelijk niet onder. Sinds 11 september hebben veiligheidsdiensten *carte blanche* gekregen.

In het Amerika van Bush wordt ook een scherp onderscheid gemaakt tussen burgers en buitenlanders die mogelijk al jaren in het land wonen. Na 11 september zijn zo'n 1200 van hen opgesloten. Hun namen en de aard van de verdachtmakingen zijn niet bekend gemaakt. Zij kunnen onmiddellijk worden gedeporteerd of voor onbeperkte tijd worden gevangen gezet en berecht door een in het geheim optredend militair tribunaal.

Hierdoor wordt het Amerikaanse jurysysteem (en het Congres) geheel buitenspel gezet. Een verdachte kan de doodstraf krijgen en alleen om gratie vragen bij de president. Zelfs het Hooggerechtshof staat buitenspel. De verdachte kan zich wel door een advocaat laten verdedigen, maar hun gesprekken mogen altijd worden bijgewoond door een vertegenwoordiger van de overheid. Ook hoeft het bewijsmateriaal niet boven iedere redelijke twijfel verheven te zijn.

In feite is nu al het zorgvuldige systeem van de machtenscheiding ondermijnd. De uitvoerende macht heeft in zeer korte tijd heel veel zeggenschap naar zich toegetrokken. Misschien wordt wel nooit een overwinning verklaard op de terroristen, en zal deze binnenlandse Bush-orde voor altijd blijven bestaan. De geschiedenis leert dat een ondermijning van de rechtsstaat vroeg of laat tot misbruik zal leiden. We hoeven alleen maar te denken aan schandelijke praktijken als de internering van Japanse Amerikanen gedurende de Tweede Wereldoorlog en de showprocessen van rabiate anticommunisten als Joe McCarthy.

De binnenlands-juridische en internationaal-politieke ontwikkelingen na 11 september maken het in de toekomst nog moeilijker om de Verenigde Staten achter een Internationaal Strafhof te krijgen. En dat terwijl bestrijding van terroristen uitsluitend zinvol is op internationale schaal. Het is nu al vrijwel onmogelijk om tussen landen het begrip 'terrorist' te definiëren. Wie in het ene land een terrorist is, is in het andere land een vrijheidsstrijder.

De invloed van binnenlandse politiek op de buitenlandse

In ons dorp 'de wereld' vloeien de binnen- en buitenlandse politiek als vanzelf in elkaar over. Mijn kritiek op Bush is dat hij ook nu nog, geruime tijd na 11 september, heel strak denkt langs militaire lijnen. Deze Bush is meer een krachtig oorlogsvoerder dan een groot, visionair politicus. Meer een oorlogspresident dan een vredespresident. Na 11 september is er plotseling sprake van een Bush-doctrine: met een breed scala aan militaire, diplomatieke en financiële middelen zal het terrorisme met wortel en tak worden uitgeroeid. De oorlog tegen het terrorisme kan net zo lang duren als de Koude Oorlog, aldus Bush in diverse interviews.

Zonder de oplossing van 'het probleem-Irak' kan deze strijd niet gewonnen worden. Kort geleden was Amerika's meest prominente antiterrorisme expert, Paul Bremer, even in Nederland. Deze oud-ambassadeur in Nederland heeft de afgelopen jaren gewaarschuwd voor grootschalige aanslagen zoals die uiteindelijk plaats vonden op 11 september. Sinds die elfde september heeft hij voor veel Amerikanen dan ook iets profetisch. Ik vroeg hem tijdens een persbijeenkomst of hij een oorlog tegen Irak verwachtte waarop hij meteen in woede ontstak.
'*Ja, Saddam is de meest duivelse man op aarde. Hij is een fascist die zijn eigen mensen vermoordt. It is time for him to go! Geen twijfel mogelijk.*'

Opmerkelijk is dat zowat de enige gematigde politicus in de Bush-administratie, minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell, inmiddels exact dezelfde woorden gebruikt en daarmee de totale overwinning van de grote havikenfactie in Washington onderstreept. Irak zal er op termijn aan moeten geloven.

In snel tempo groeide de afgelopen maanden een consensus tussen zeer conservatieve opinieleiders als Bill Kristol en William Buckley – die steeds meer de belangrijke televisie-nieuwsshows op zondagmorgen beheersen – en deze dominante conservatieven in de Bush-administratie. Zij zijn voorstanders van een nieuwe, assertieve buitenlandse politiek. Nu sinds 11 september het nationale veiligheidsbelang zo uitdrukkelijk op het spel staat, vinden zij wel degelijk dat de Verenigde Staten in diverse landen aan 'nation-building' moeten doen, maar dan in de vorm van de harde variant. Dat betekent dat de Verenigde Staten uiteindelijk zelf ter plekke de militaire regie in handen moeten nemen om betrouwbare regimes aan de macht te brengen. Afghanistan met de nieuwe leider Karzai is een goed voorbeeld van hoe het moet. Dat model zou eveneens in Irak moeten worden toegepast.
Ook de fanatieke onderminister van Defensie Paul Wolfowitz heeft al gezegd dat zonder de oplossing (oor-

President Bush in het Witte Huis met zijn adviseurs; rechts Cheney, links (met de klok mee) Powell, Rumsfeld en Rice.

log dus!) van het probleem-Irak het internationale terrorisme nooit echt kan worden aangepakt.

De as van het kwaad

De contouren van deze nieuwe politiek worden steeds duidelijker zichtbaar. Bush roerde zelf nadrukkelijk de trom door opeens over een 'as van het kwaad' (Irak, Iran en Noord-Korea) te spreken. Irak is de spil van die as want dit land heeft, in tegenstelling tot de andere twee, buurlanden in de regio aangevallen zoals Iran in 1980 en Koeweit in 1990.
Saddam Hoessein heeft ook daadwerkelijk gifgas gebruikt tegen zijn eigen Koerdische bevolking. Hij heeft gedreigd Israël van de kaart te vegen en heeft recentelijk weer een waarschuwing richting Koeweit afgegeven. De Amerikaanse belangen staan hiermee rechtstreeks op het spel.

Een Amerikaans oorlogsscenario ligt inmiddels klaar: Bush heeft Saddam Hussein nog één keer opgeroepen om VN-wapeninspecteurs toe te laten die de totale vrijheid moeten krijgen. Uitgesloten!
In maart ging Cheney naar de regio, vooral om bondgenoten uit te leggen hoe gevaarlijk Saddam is. Hij heeft ongetwijfeld verteld dat Irak onder meer negenduizend liter van de meest gevaarlijke anthrax-soort produceert, waarbij vergeleken de besmette Amerikaanse postpakketjes slechts kinderspel zijn.

In het openbaar kreeg Cheney nauwelijks steun voor zijn plannen. De Arabische regeringen willen dat de Verenigde Staten veel meer druk uitoefenen op Israël. Juist tijdens deze reis besloot Bush een gezant naar het Midden Oosten te sturen en gaf hij voor het eerst sinds maanden openlijke kritiek op de starre houding van de regering-Sharon. De regering-Bush begrijpt dat er een 'linkeage' bestaat tussen het Palestijnse conflict en de kwestie Irak. In dit politieke scenario kan het nog wel even duren voordat Irak aan de buurt is, maar een ongeduldige Amerikaanse president kan ook een tegenprestatie eisen in de vorm van steun voor de onvermijdelijke strijd tegen Irak. Zeker als er weer nieuwe terreurdreigingen komen en de veiligheid van de Verenigde Staten in het geding is.

Riskante plannen

Het militaire plan circuleert al maanden in Washington. Grootschalige luchtaanvallen (Rumsfeld spreekt van '*de magie van de Amerikaanse bombardementen*') moeten worden gevolgd door optredens van speciale commando-eenheden, waarbij ook een opstand onder de bevolking moet worden georganiseeerd in samenwerking met nu nog veelal in het buitenland opererende leden van de Iraakse oppositie. Dit intern langs allerlei etnische en religieuze scheidslijnen verdeelde gezelschap wordt momenteel in sneltreinvaart door de CIA aaneengesmeed tot een hecht gezelschap. In tegenstelling tot een paar maanden geleden heeft Washington nu ook een flink budget beschikbaar gesteld.
De inzet van grondtroepen met een minimale sterkte van 200.000 man is noodzakelijk. De hoogste chefs van staven hebben al verklaard dat militair gezien binnen een paar maanden de operatie-Irak kan beginnen.

In ieder geval zal met Saddam worden afgerekend binnen de ambtstermijn van Bush. Het probleem-Irak kan niet aan eventuele Democratische opvolgers worden overgelaten. 'Koude Oorlogstrijders' als Cheney en Rumsfeld dromen van een nieuwe Amerikaanse onoverwinnelijkheid. Zij hebben de laatste decennia sinds Vietnam de erosie van de Amerikaanse macht moeten aanschouwen. Tandenknarsend keken zij op afstand toe hoe de Amerikaanse militaire macht verder werd versplinterd in 'nutteloze' operaties als in Somalië en Kosovo, waar geen echte Amerikaanse belangen lagen. Zij hebben zich ook geërgerd aan de gematigde, voorzichtige vader Bush die in de

Hamiltonians
- zakenleven bevorderen
- bouw van een wereldwijd economische systeem
- alleen militaire actie om (economische) belangen te bevorderen

Wilsonians
- Amerikaanse waarden verspreiden
- wereldorde is de beste garantie voor vrede en welzijn
- liever diplomatie dan militaire actie

Jeffersonians
- behoud de Amerikaanse democratie en onafhankelijkheid
- neigen naar isolationisme

Jacksonians
- staan voor populistische waarden als eer, moed en militaire trots
- cowboys in de ogen van buitenlanders

Walter Russel Mead onderscheidt in zijn boek 'Special Providence' vier stromingen in de Amerikaanse buitenlandse politiek, die altijd in enige mate aanwezig zijn. Deze indeling helpt bij het verklaren van de standpunten van Bush, aldus Frans Verhagen in zijn artikel 'Zwabberend maar vastberaden' (Het Financieel Dagblad, 25 mei). Nine eleven had zijn gevolgen, maar heeft niet alles kunnen verdringen voor een buitenlandse politiek in één, voor outsiders duidelijke, richting.

Golfoorlog, uit angst voor een biologische en/of chemische wanhoopsaanval, uiteindelijk geen mars op Bagdad aandurfde.
Onder de huidige, dus veel meer conservatieve, Bush zal die klus alsnog worden geklaard en zo geschiedenis worden geschreven. Cheney heeft al laten weten dat in laatste instantie de Verenigde Staten zelfs bereid zijn kernwapens in te zetten.

Natuurlijk zullen NAVO-bondgenoten en zeker ook bevriende Arabische landen kritiek hebben op deze riskante plannen die zelfs het bestaan van de aarde in gevaar kunnen brengen. Maar voor Bush en de zijnen heeft '11 september' vooral geleerd dat de strijd tegen het internationaal terrorisme in laatste instantie een zaak is van 'to be or not to be'.
De conservatieve *Washington Times* schreef onlangs over VN-wapeninspecteurs die er vast van overtuigd zijn dat Saddam Hoessein raketten verbergt die zijn volgestouwd met chemisch en biologisch materieel, en die zeker gebruikt zullen worden tegen Amerikaanse troepen, Israël en andere Amerikaanse bondgenoten. Als hij de kans krijgt ...

Amerikaanse hegemonisten als Bush en Cheney hebben een simpel wereldbeeld: de machtige Amerikaanse oorlogsmachine trekt, uiteraard met succes, de brandhaarden van de wereld af. Het verdere sociale 'nation building' kan vooral worden overgelaten aan de softe Europese bondgenoten. De macht van Amerika en zijn president zal na de 'slappe' Clinton weer enorme proporties aannemen. De Verenigde Staten zullen, beschermd door een high-tech anti-rakettenschild, weer als een onkwetsbaar fort zijn in een wereld die weliswaar nog schurkenstaten telt maar die zullen, de een na de ander, een lesje worden geleerd. Wie niet horen wil, moet maar voelen. Het kwaad zal met wortel en tak worden uitgeroeid.

Versleten concepten

Maar 11 september heeft ons nu juist geleerd dat terroristen eenvoudig met wat huis-, tuin en keukenmiddeltjes een gat konden slaan in het machtige pantser van Amerika. Zij zijn onzichtbare vijanden die zich in tientallen landen kunnen verbergen en vaak over enorme kapitalen beschikken.
Bush en de zijnen denken te veel in versleten concepten. Natuurlijk heeft de strijd tegen het internationaal terrorisme een sterk militair karakter, maar ik mis de sociale dimensie. Terroristen maken optimaal misbruik van frustraties die leven in arme landen met veelal onderdrukkende, door het westen gesteunde regimes. Van alle geïndustrialiseerde landen geeft het rijke Amerika het minst aan ontwikkelingsgelden.
De huidige, nieuwe 'oorlog' vergt in ons dorp de wereld, met in iedere straat een andere religie, een meer genuanceerde buitenlandse politiek.
Het is te eenvoudig om het kwaad in steeds weer een andere Saddam Hoessein te concentreren. 'Niet bij wapens alleen', zo zou de slogan van een nieuwe, meer verstandige Amerikaanse buitenlandse politiek moeten heten.
Geen enkele Amerikaanse president kan het zich voor een lange reeks van jaren nog permitteren een in zichzelf gekeerd buitenland-beleid te voeren.
Natuurlijk blijft een spanningsveld bestaan tussen Amerikaanse belangen en die van de rest van de wereld. Maar in een onomkeerbaar proces zullen ze steeds meer samenvallen. Daar ben ik van overtuigd.

Het einde van 'de eeuw van Amerika'

Voor de gewone Amerikaan is definitief het besef doorgebroken dat wat heel ver weg in grotten en holen wordt bekokstoofd zeer relevant kan zijn voor het eigen alledaagse leven. Dat is in feite een aardverschuiving die het gevoel en denken van Amerikanen fundamenteel aantast. In onze 'veilige' westerse samenleving kwam het kwaad opeens grootschalig aan de oppervlakte. Nota bene in het hart van Amerika.
De wereld zit veel gecompliceerder in elkaar dan velen voor 11 september dachten. De eenentwintigste eeuw zal niet een 'Amerikaanse eeuw' worden.
De Verenigde Staten van Amerika zullen nooit meer zoals nog in de eerste helft van de twintigste eeuw een geïsoleerd eiland kunnen zijn. Ook kan de natie niet meer veilig schuilen onder de eigen atoomparaplu, zoals na 1945.
De wereld is definitief een 'global village' geworden met in iedere straat een andere religie.
Het Westen moet vanuit een positie van kracht leren samenleven met andere religies en ideologieën, maar die kracht moet vooral ook blijken uit onze eigen normen en waarden. Juist een Amerikaanse president moet opkomen voor de sociale rechten van de mens.
Er moet een rechtvaardige verdeling komen van de schatten van de aarde.
Het overleven van Amerika en het Westen hangt af van een herbevestiging van de eigen identiteit en meer onderlinge samenwerking.
Of zoals Huntington schrijft:
'Westerlingen moeten erkennen dat hun beschaving uniek is, niet universeel.'

Daar ligt het echte, onvermijdelijke keerpunt waar 11 september ons bewust van heeft gemaakt.